

ВПЛИВ ФОНОВИХ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ НА РІВЕНЬ ТА СТАН ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Наталія Сергіївна ЯЗАН,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”, начальник сектору превентивної комунікації відділу превенції Ужгородського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Закарпатській області, майор поліції
<https://orcid.org/0000-00021-7621-9506>
yazannatasha@ukr.net*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид. наук, професор, професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”*

Кримінологія, досліджуючи злочинність, завжди звертала увагу на її тісний зв'язок із низкою негативних соціальних явищ. Соціально-негативні (фонові) явища завжди являють собою небезпеку для соціальних, моральних та правових відносин, що склалися в будь-якому суспільстві. Ці явища найтісніше пов'язані зі злочинністю. Так, багато вчинків людей, які не визначені кримінальним законом як злочинних, приносять величезну соціальну шкоду, бо їх негативна дія дуже відчутна, проте боротьба з цими негативними соціальними явищами, яким дається негативна громадська оцінка, передбачає відповідну юридичну оцінку. Відсутність такої часто призводить до серйозних труднощів при характеристиці дій людей, коли треба визначити, злочин це чи ні. Водночас у цих соціальних явищах проглядається якимось кримінальне забарвлення.

На цьому фоні особливе занепокоєння викликає інтенсивна криміналізація середовища неповнолітніх. Злочинність серед неповнолітніх стає однією з найсерйозніших проблем. Досить зазначити, що за останні п'ять років кількість злочинів, які вчиняються неповнолітніми, суттєво зростає. Залишається стабільно високим (близько 70% від загальної кількості злочинів) питома вага злочинів, вчинених підлітками у групі. Багато правопорушень здійснюються продумано та навмисно. Дедалі більше злочинів відбувається з особливою жорстокістю. Зростає частка насильницьких злочинів: вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань, грабежів та розбоїв, катувань. Суспільство поставлено перед проблемою стрімкого зростання вкрай небезпечних насильницьких злочинів, які скоюють підлітки і навіть діти.

Зростає кількість неповнолітніх п'яниць, наркоманів, повій, жебраків, життєдіяльність та поведінка яких виступає віктимним чинником злочинності.

За результатами останнього міжнародного дослідницького проекту “Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин” (ESPAD), 85,7% усіх опитаних підлітків упродовж свого життя вживали алкогольні напої принаймні один раз. Кількість тих, хто вживав алкоголь у своєму житті десять і більше разів – 46,3%, що складає майже половину опитаних [1].

Деструктивно впливає на життя дітей залежність від азартних ігор, комп'ютера та Інтернету.

Необхідність виділення як самостійного предмета дослідження злочинності неповнолітніх пояснюється, по-перше, важливістю та масштабністю завдань з охорони життя та здоров'я підростаючого покоління та формуванням державної політики щодо захисту прав та законних інтересів дітей та підлітків як самостійного напрямку діяльності держави та суспільства в цілому.

По-друге, специфікою життєдіяльності неповнолітніх: особливостями особистісних, соціально-групових, психологічних та інших показників.

По-третє, тісно пов'язаної з цими особливостями специфікою злочинності неповнолітніх, її причин та умов, динаміки та рівня.

По-четверте, особливостями чинного кримінального законодавства та кримінальної відповідальності, а також заходів запобігання злочинності неповнолітніх.

І нарешті, сучасна злочинність неповнолітніх кількісно та якісно швидко змінюється. Ми маємо справу з надзвичайно рухливим соціальним процесом, в оцінці якого важко розмежувати головне та другорядне, стійку тенденцію та короткочасну аномалію. Як наслідок цього ні педагоги, ні практичні психологи, ні співробітники правоохоронної системи не виявились готовими до таких її швидких змін. Багато в чому саме ця обставина зумовила серйозні недогляди та недоліки у профілактичній роботі серед неповнолітніх.

Все це обумовлює необхідність всебічного аналізу злочинності неповнолітніх як щодо самостійного феномена та вдосконалення заходів щодо її попередження. Це ж є істотною умовою боротьби зі злочинністю в цілому, оскільки підліткова злочинність безпосередньо пов'язана з розмірами та ступенем суспільної небезпеки дорослої злочинності, оскільки майже 60% рецидивістів розпочинають злочинну “кар'єру” у юному віці.

На рівень злочинності неповнолітніх зараз дуже сильно впливає ведення бойових дій на території України. Втрата рідних та близьких, житла та роботи, вимушене переселення стають причиною збільшення неблагополучних родин в Україні, тих, хто зламався через війну.

У складний час, який переживає наша країна, з урахуванням викликів суспільства в умовах війни, під час організації превентивної роботи з учнями виникає потреба адаптувати знання та практику педагогів, що застосовувалися й спрацьовували в мирний час, – до реалій війни [2]. Саме тому українським криминологам, соціологам та педагогам необхідно посилити профілактичний вплив на дітей. Адже, статистичні данні свідчать, що помешкання українців грабують не лише солдати ворожої армії, а й наші

земляки. Натепер, Національна поліція України розслідує понад 5,5 тис. кримінальних упродовжень за скоєння майнових злочинів у період війни – близько 1200 осіб отримали повідомлення про підозру в мародерстві [2].

Саме тому необхідно виробляти новітні шляхи подолання цього негативного явища, використовуючи досвід закордонних країн.

Різні аспекти злочинності неповнолітніх широко досліджуються як у зарубіжній, і у вітчизняній соціології та криминології.

Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили зарубіжні соціологи Е.Дюркгейм, Р.Мертон, Г.Беккер, Е.Гідденс, А.Кoen, Е.Сазерленд, Т.Селлін, Н.Смелзер, Г.Шнайдер та інші.

Водночас розмаїття наукових течій та шкіл значно ускладнило структуру сучасної зарубіжної криминології злочинності. Більше того, у зв'язку зі збільшенням числа робіт, присвячених різним проявам злочинності, і залученням у дослідження нових галузей науки, предмет криминології злочинності продовжує розширюватися і видозмінюватися, що ускладнює вироблення інтегрованої парадигми.

У вітчизняному суспільствознавстві проблематика злочинності неповнолітніх має глибоке коріння. Вона традиційно розроблялася у межах криминології та кримінально-правової теорії. Для радянського періоду характерна психологізація детермінант цього соціально-негативного явища. Лише наприкінці 80-х - початку 90-х років, як наслідок інтенсивного та широкомасштабного поширення злочинності неповнолітніх, а також підготовки реформи кримінального законодавства та плюралізму, що утвердився, з'явилися роботи, що акцентують увагу на соціальній обумовленості злочинності неповнолітніх.

Злочинності неповнолітніх у цілому та в її окремим видам приділяли увагу вітчизняні вчені О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Ю. С. Завгородня, О. М. Литвинов, А. П. Закалюк, О. М. Литвак, В. В. Голіна, О. С. Стеблинська, Н. С. Юзікова, В. Б. Харченко, О. О. Ходимчук та ін. Названі вчені зробили вагомий внесок як у вивчення детермінант злочинності неповнолітніх, так і розробку заходів протидії злочинам неповнолітніх та інші.

Водночас у цих дослідженнях, під впливом правоохоронної практики, злочинність трактується переважно у кримінально-правовому значенні. Вивчення причин і факторів, що детермінують злочинність серед неповнолітніх, у них здійснюється з позицій превенції та контролю за злочинністю та соціально-негативними явищами, що її супроводжують, у рамках індивідуальної ресоціалізації неповнолітніх злочинців та правопорушників.

У сучасній вітчизняній науці проблематика злочинності неповнолітніх має порівняно нетривалу традицію, оскільки стала розроблятися лише в 70-ті роки в рамках соціології, що народжується, девіантної поведінки та соціального контролю. Вона складалася як міждисциплінарна галузь наукового знання, зазнавши сильного впливу дисциплін юридичного, медичного, психологічного та педагогічного характеру.

Особливо інтенсивно проблематика злочинності неповнолітніх стала розроблятися у роки у зв'язку з інтенсивною криміналізацією молодіжної

середовища проживання і стрімким поширенням різних соціально-негативних проявів девіантного поведінки підлітків.

Загалом недостатньо досліджено вплив фонових кримінологічних явищ на рівень та стан злочинності неповнолітніх. Лише з 80-х років ці фактори стали привертати увагу вітчизняних дослідників.

Таким чином, незважаючи на те, що в сучасній вітчизняній кримінології проблеми пізнання сутності та значення злочинності зайняли одне з провідних місць, можна говорити і про “білі плями” у її вивченні. Ними, зокрема, є причини широкомасштабного та інтенсивного поширення злочинності серед неповнолітніх, її тенденції та особливості проявів в період збройної агресії проти нашої країни.

Загалом аналіз розвитку зарубіжної та вітчизняної правничої думки з проблем злочинності та девіантної (у тому числі делінквентної) поведінки показує, що за останні десятиліття в цій галузі нових фундаментальних теорій не з'явилося. Очевидно це означає, що дослідники підійшли до певного рубежу (рівню) розуміння злочинності. І, ймовірно, наявних знань недостатньо для його подолання та переходу на новий ступінь пізнання цього феномену. Саме тому багато дослідників звертаються до проблем конструювання соціальних механізмів, до пошуку економічних та ефективних заходів запобігання злочинності неповнолітніх, що передбачають оптимальне їх поєднання в рамках доступних суспільству ресурсів та враховуючи негативний вплив фонових явищ, таких як військові дії в Україні.

Список використаних джерел:

1. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту “Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD” / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н-М.К. Нгуен, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т.Сакович; О.В. Флярковська. К. : ТОВ “ОБНОВА КОМПАНІ”, 2019. 214 с.

2. Превентивне виховання учнів в умовах воєнного стану. URL: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/4989-preventivne-vikhovannya-uchniv-v-umovakh-voennogo-stanu>